

Каплінський Василь Васильович

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, професійної освіти

та управління освітніми закладами,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ORCID ID: 0000-0003-0829-1079

vasuliukaplinskiy@gmail.com

Хникін Олександр Вікторович

здобувач вищої освіти

(3-й науковий рівень «Доктор філософії» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки)

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ORCID ID: 0000-0002-2477-1323

aleksandrhykin32127@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ШЛЯХОМ ОРГАНІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА

Анотація. Стаття дає відповідь на питання: «Як Забезпечити мотиваційну основу особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента?». В результаті аналізу психолого-педагогічної наукової літератури визначено базові теоретичні позиції щодо забезпечення мотиваційної основи особистісно-професійного становлення та умови задіяння мотиваційних ресурсів майбутніх учителів. Більш повне розкриття мотиваційних можливостей педагогічної взаємодії між викладачем і студентом потребувало з'ясування сутності та взаємозв'язку понять: педагогічна підтримка, взаємодія, суб'єкт-суб'єктна взаємодія і суб'єкт-суб'єктні відносини, партнерська взаємодія, взаємний контакт, мотиваційний потенціал авторитету викладача. Вони спрямовані на продукування ситуацій вибору, які потребують від студентів самостійності та відповідальності в прийнятті рішень на основі набутих знань, умінь і навичок. Водночас сприяють створенню особливой творчої атмосфери, що спонукає студентів до максимального розкриття своїх здібностей та особистісно-професійного самовдосконалення. Суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «викладач-студент», сприяючи розвитку професійної самосвідомості, потреби в особистісному зростанні і мотиваційній готовності до професійного становлення майбутнього вчителя, дають початок розгортанню цього процесу, відкривають нові перспективи реалізації потенціалу особистості кожного студента, роблять його здатним свідомо виробляти власну стратегію особистісно-професійного становлення. Основою суб'єкт-суб'єктних взаємин обрано діалогічну взаємодію, оскільки вона сприяє забезпеченню взаємного контакту зі студентами,

що створює сприятливі умови для ефективного впливу з метою їх включення в процес професійного становлення та зміцнення його мотивації. Встановлення контакту – це знаходження того «ключа», який призводить до руху весь механізм суб'єкт-суб'єктної взаємодії і сприяє її результативності, забезпечуючи встановлення «комунікативної єдності».

Ключові слова: особистісно-професійне становлення, мотиваційна основа, взаємодія, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, суб'єкт-суб'єктні відносини, партнерська взаємодія, взаємний контакт, діалогічна взаємодія.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Початковий етап навчання студентів є особливим періодом формування фундаменту їхньої майбутньої професійної діяльності, зокрема мотиваційної основи особистісно-професійного становлення. Його складність пов'язана зі специфікою навчальної діяльності у ЗВО, з особливостями міжособистісних відносин з викладачами та студентами, з перебудовою ціннісно-пізнавальних орієнтацій особистості. Організація процесу професійного становлення майбутнього вчителя на цьому етапі має пропедевтичний характер, зумовлений його специфікою.

Дані вікової психології педагогіки свідчать, що юнацький вік (17-20 р.) є періодом активного як особистісного, так і професійного становлення майбутнього фахівця під час навчання у вищій школі. Істотна особливість цього періоду – усвідомлення своєї індивідуальності, неповторності, формування «Я – образу». Саме цей час є сприятливим і продуктивним щодо створення можливостей для самоактуалізації і самореалізації як внутрішніх чинників професійного становлення.

Специфіка цього періоду, як відмічають дослідники, в особливій чутливості до моделювання свого особистісного і професійного майбутнього, активності в пошуках сенсу існування, потреби в різноманітності соціальних відносин і взаємодій. Професійне становлення майбутнього вчителя насамперед пов'язано з мотивуванням цієї діяльності, усвідомленням її необхідності та корисності, з регулюванням і зміцненням позитивних мотивів як в особистісному, так і в професійному плані. Проте результати опитування студентів свідчать, що значна їх частина обирає свою майбутню професію під впливом випадкових, недостатньо усвідомлених факторів. Тому важливо вже на стартовому етапі навчання закласти міцну мотиваційну основу, оскільки немотивована або слабо мотивована діяльність не може бути успішною. Мотивація є рушійною силою, яка спрямовує студента на оволодіння новими способами професійної діяльності, що сприяють успішності його становлення як професіонала.

Мотивованість студентів значною мірою залежить від прагнення до цього викладача, завдання якого полягає в тому, щоб створити сприятливі умови і задіяти мотиваційні ресурси майбутніх учителів. Слабкому мотиватору не під силу запустити механізм становлення. Психологами доведено, що ефект мотивуючих впливів у першу чергу визначається особистістю актуалізатора (за К. Роджерсом – фасилітатора, педагога, що сприяє і полегшує процес професійного зростання), ясністю і конкретністю його намірів, умінням переконувати, підводячи до власних висновків, встановлювати доброзичливі стосунки, визнавати досягнення, поважати і підтримувати студента в різних життєвих ситуаціях, викликати віру в себе і в успішність особистісно-професійного становлення, реалізовувати свої можливості, забезпечувати активність та ініціативність, а в цілому детермінувати поведінку майбутнього вчителя.

На стартовому етапі професійного становлення великого значення набуває «образ викладача-професіонала», в якого професіоналізм поєднується з загальним світоглядом і високим рівнем внутрішньої культури. Успіх впливу на майбутнього вчителя і його подальше мотиваційне самовизначення детермінується правильно побудованою взаємодією, вмінням спілкуватись на рівних за розумної дистанції, повагою, визнанням і безумовним позитивним ставленням до кожного студента.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002 р.) пріоритетним проголошується особистісно орієнтований підхід у діяльності сучасного вчителя, оскільки це створює сприятливі умови для самореалізації особистості, передбачає наявність діалогічного спілкування на основі суб'єкт-суб'єктних відносин, партнерських взаємин [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення проблеми педагогічної взаємодії на основі положень гуманістичної й когнітивної психології, зокрема суб'єкт-суб'єктних відносин та їх ролі у вирішенні різноманітних проблем, пов'язаних з професійною підготовкою педагога, знайшло відображення в працях О. Глузмана, Л. Ковальчук, Я. Коломинського, Є. Коротаєвої, Є. Кролевецької, І. Микитюк, М. Подберезького, О. Радула, Р. Селмана, Е. Унтілової, А. Хоменко та ін. Емоційно-комунікативний аспект педагогічної взаємодії та її особливості, важливі в контексті зміцнення мотиваційної основи професійного становлення майбутнього вчителя, аналізують О. Грейліх, В. Гузєєв, С. Зінченко, Н. Старовойтенко, Б. Фішман, та ін. Вагомий внесок у розробку проблеми комунікативних умінь, що забезпечують успішність суб'єкт-суб'єктної взаємодії, їхньої структури й умов формування зробили О. Бодальов, В. Кан-Калік, О. Киричук, Я. Коломинський, О. Леонтьєв, Ю. Кулюткін, Л. Савенкова, та ін.

Значно посилюється інтерес педагогічної науки й практики, особливо впродовж останніх десятиріч, до гуманізації професійного спілкування (Г. Балл, Н. Щуркова та ін.), до культури педагогічної взаємодії (М. Вейт, І. Булах, Л. Гордін, Н. Зінченко та ін.). Психологами та педагогами розроблені основні вимоги до відносин у системі «викладач – студент», від дотримання яких залежить якість освітнього процесу у ЗВО і його спрямованість на професійне становлення студентів. Вивчення проблеми забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому середовищі вищої школи здійснюється на основі загальних закономірностей і механізмів спілкування, визначених Б. Ананьєвим, Л. Виготським, В. Леві, Б. Ломовим, В. М'ясищевим та ін. Цими вченими визначено контекст і загальні позиції наукового розгляду сутності, особливостей і структури комунікативної взаємодії.

Проте питання про роль взаємодії викладача і студента в особистісно-професійному становленні останнього, зокрема в зміцненні мотиваційної основи його особистості, залишається малодослідженим. У той час багаторічний практичний досвід свідчить, що відносини «викладач-студент», опосередковані навчально-професійною діяльністю, істотно впливають на професійне становлення.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В результаті аналізу психолого-педагогічної наукової літератури нами визначено базові теоретичні позиції щодо забезпечення мотиваційної основи особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента.

Я. Коломінський виділяє внутрішню (емоційно-образний, мотиваційно-потребнісний, когнітивний компоненти) і зовнішню (операційний та процесуальний компоненти) підструктури педагогічної взаємодії в педагогічному процесі [2]. Зрозуміло, що в межах взаємодії внутрішнє і зовнішнє нерозривно пов'язане та взаємозумовлене.

Згідно з концепцією В. М'ясищева [3] внутрішньою особистісною основою взаємодії є взаємини. З його точки зору існує можливість неузгодженостей між внутрішнім і зовнішнім, про що він зазначав так: «В умовах вільної взаємодії можуть проявлятися справжні стосунки, але в умовах несвободи і залежності однієї людини від іншої відносини не виявляються, а приховуються і маскуються» [4].

Мотиваційна основа особистості майбутнього вчителя поєднує зовнішню і внутрішню мотивацію. Її забезпечення та зміцнення шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії – одна з важливих умов професійного становлення, спрямована на педагогічну підтримку студента. Загальновизнано, що провідним внутрішнім мотивом будь-якої діяльності є інтерес до неї. Під час організації професійного становлення важливо не тільки викликати у студентів

інтерес до цього процесу, а й утримати його, оскільки він часто буває епізодичним (виникає і згасає). Необхідно посприяти тому, щоб він став стійким.

Провідна роль у цьому, особливо на початковому етапі професійного становлення, належить викладачу, який є головним суб'єктом взаємодії. Він виступає не лише як джерело знань, а як наставник, функція якого полягає у педагогічній підтримці студентів щодо їхнього професійного становлення. Викладачеві недостатньо володіти технологіями організації освітньої діяльності, він має бути спроможним зорієнтувати студентів на шлях професійного становлення, допомогти визначитись щодо своїх можливостей, підтримувати і педагогічно грамотно сприяти їх успіху.

Така необхідність викликана й тим, що входження студента в нову для нього систему норм і цінностей вищого закладу освіти супроводжується певним станом тривоги та напруженості, що вимагає від викладача особливої уваги, створення атмосфери щирих відносин, зацікавленості в якнайшвидшому подоланні адаптаційних труднощів.

Більш повне розкриття мотиваційних можливостей педагогічної взаємодії між викладачем і студентом потребувало з'ясування сутності та взаємозв'язку понять: *педагогічна підтримка, взаємодія, суб'єкт-суб'єктна взаємодія і суб'єкт-суб'єктні відносини, партнерська взаємодія, взаємний контакт, мотиваційний потенціал авторитету викладача*. Поняття педагогічна підтримка і авторитет викладача, які, на перший погляд, виходять поза логічні межі інших категорій в представленому ряді понять, насправді мають пряме відношення до досліджуваної проблеми, оскільки зміцнення мотиваційної основи особистості студента в його професійному становленні не може бути успішним без підтримки і авторитетності викладача. Так само не може бути успішною і дієвою в плані забезпечення мотиваційної основи суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Ознаки феномену *педагогічна підтримка* були схарактеризовані О. Газманом [5], з поміж яких особливого значення набувають визнання права людини на інтелектуальну, моральну, економічну свободу і соціальну суверенність, яка поєднується з індивідуальною, етичною і соціальною відповідальністю за свої рішення, дії та вчинки. Опираючись на його ідеї, можна стверджувати, що основними завданнями педагогічної підтримки студента в його професійному становленні є допомога в засвоєнні основних особливостей педагогічної професії; підтримка в процесі самодослідження, самоаналізу, роботі над собою; допомога в самовираженні та самоствердженні; забезпечення активного включення в самостійну навчальну і науково-педагогічну діяльність [6].

Зауважимо, що спочатку педагогічна підтримка розглядалася науковцями в площині роботи з дітьми та учнями шкільного віку. Водночас потреба суспільства в творчому, компетентному, гуманістично спрямованому вчителі вимагали пошуку нових підходів до формування його як особистості і професіонала шляхом впровадження технологій педагогічної підтримки професійного становлення студента. Особливу увагу на цьому зосереджували О. Асмолов, Якиманська, які зробили суттєвий внесок у розвиток теоретичних і практичних основ педагогічної підтримки процесу професійного становлення.

О. Бондаревська [7] виокремлює два види педагогічної підтримки, які в контексті професійного становлення можуть бути трансформовані як: а) загальна підтримка всіх студентів на основі діалогічного спілкування, взаєморозуміння і співробітництва, залучення до творчості; б) індивідуально-особистісна підтримка через виявлення особистісних проблем і створення ситуацій успіху, підвищення статусу студента у групі та ін. Варто зауважити, що педагогічна підтримка передбачає не прямий, директивний вплив на особистість, а уважне ставлення до індивідуального досвіду кожного студента, його здібностей, потреб, інтересів тощо.

Педагогічна підтримка спрямована на продукування ситуацій вибору, які потребують від студентів самостійності та відповідальності в прийнятті рішень на основі набутих знань, умінь і навичок. Водночас вона сприяє створенню особливої творчої атмосфери, що спонукає студентів до максимального розкриття своїх здібностей та особистісно-професійного самовдосконалення.

Провідна роль в освітньому процесі належить особистості викладача та його вмінню забезпечувати взаємний контакт зі студентом. А оскільки професійне становлення не може бути успішним без особистісного, важливим у контексті дослідження є твердження К. Ушинського: на розвиток і визначення особистості може впливати тільки особистість, а «причини її магнетизму приховані глибоко в природі людини» [8].

Особистість викладача є важливим джерелом професійної мотивації, оскільки саме він впливає на зміни в системі поглядів і оцінок майбутніх учителів, на формування нових цілей, завдань та інтересів, у деякій мірі персоналізуючись у них і стаючи новим смисловим джерелом та діяльним початком професійного становлення.

Дослідження свідчать, що намагання окремих педагогів компенсувати індивідуально-специфічний вплив функціонально-рольовим обмежує взаємодію викладачів і студентів, призводить до односторонності їх відносин, породжує проблеми і внутрішні конфлікти, що відкладає негативний відбиток на процес професійного становлення, гальмуючи його.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія передбачає вплив викладача на студентів, спрямований на сприяння позитивним змінам у їх професійному становленні. Однак це не завжди викликає внутрішні зміни. Психолог Б. Ломов указує, що ефективність зовнішнього впливу детермінується довірою або недовірою до педагога. Інформація може бути корисною і правильною, але «не прийнятою, не пропущеною фільтром через закритість каналу довіри» [9].

Категорія *взаємодія* досліджуються як в точних, так і в суспільних науках і відноситься до однієї з універсальних і багатозначних. У контексті дослідження професійного становлення майбутнього вчителя, зокрема його мотиваційної складової, з метою отримання більш повного уявлення про сутність цієї категорії, необхідно розглянути її у зв'язку з категорією «відносини». На важливості фактору відносин наголошував В. Мясіщев, визначаючи їх як «інтегративне психологічне утворення» у формі цілісної системи свідомих індивідуальних зв'язків людини з різними сторонами об'єктивної дійсності, що відображає особистісний досвід, визначає дії та переживання [10].

Щоб з'ясувати вплив суб'єкт-суб'єктної взаємодії на забезпечення мотиваційної основи особистості студента в його професійному становленні, важливо співставити поняття *суб'єкт-об'єктні* і *суб'єкт-об'єктні* відносини. На наш погляд, останнє поняття механічно перенесено з теорії управління, суб'єкт якого передбачає наявність об'єкта управління, яким у контексті нашого дослідження виступає студент. Подібний управлінський підхід до освітньої діяльності в її центр ставить викладача і його односпрямовані дії, однак зустрічна активність студентів виникає лише тоді, коли складається система цілісної взаємодії. Домінуючи досить тривалий час в практиці навчання і виховання, суб'єкт-об'єктний підхід породжував шаблони та стереотипи в організації освітнього процесу, призводячи до деструктивних форм стосунків, однією з яких є диктат та залякування. Н. Осухова зазначає, що «за допомогою заляканого і конформного педагога, який не приймає себе й інших, не можна вирішити проблему гуманізації школи» [11].

Суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «викладач-студент», сприяючи розвитку професійної самосвідомості, потреби в особистісному зростанні і мотиваційній готовності до професійного становлення майбутнього вчителя, дають початок розгортанню цього процесу, відкривають нові перспективи реалізації потенціалу особистості кожного студента, роблять його здатним свідомо виробляти власну стратегію професійного становлення. Суб'єктно зорієнтований педагогічний процес, насамперед, передбачає орієнтацію на особистість, визнання за нею прав на унікальність, внутрішню свободу, власну думку і позицію, саморозвиток.

А. Хоменко розглядає суб'єкт-суб'єктні відносини як емоційний, когнітивний, ціннісно-змістовний «взаємообмін з природою», в результаті якого відбувається взаємозумовлене особистісне зростання студента. Такі відносини, на її думку, передбачають свідомий, продуктивний і інтенсивний розвиток та саморозвиток майбутнього вчителя, паралельно з

яким також відбувається особистісно-професійне самовдосконалення викладача [12]. На основі аналізу наукових досліджень, власної педагогічної діяльності А. Хоменко виокремила умови ефективності функціонування суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем та студентом, які були враховані нами в організації процесу професійного становлення: 1) ціннісне ставлення до особистості з урахуванням професійних інтересів кожного студента; 2) діалогічність педагогічного спілкування; 3) залучення студентів до різних форм науково-дослідницької діяльності, що підвищує значущість відносин суб'єктів; 4) співробітництво і співтворчість у відносинах; 5) опора на рівень культури та компетенції учасників взаємодії як фактору їх особистісного розвитку [13].

Досвід викладацької діяльності переконує, що суб'єкт-суб'єктні відносини не зможуть успішно сформуватись за відсутності особистісно орієнтованого діалогу рівноправних суб'єктів, без відмови від авторитарності як своєрідного професійного комплексу, що проявляється у безапеляційності, повчальності, моралізаторстві, без визнання права студентів на індивідуальність і своєрідність.

Слід підкреслити, що суб'єкт-суб'єктні відносини виникають лише в режимі взаємної довіри. Їх роль полягає, передусім, у спрямуванні освітнього процесу на забезпечення особистісного зростання студентів, їхнього становлення як суб'єктів майбутньої професійної діяльності.

Такі відносини, сприяючи професійному становленню, забезпечують також особистісне зростання майбутнього педагога. А це важливо, адже незрілі в особистісному відношенні вчителі, не можуть сприяти гармонійному особистісному розвитку учнів. Для цього, окрім педагогічних і спеціальних знань, необхідна відповідна «особистісна самоорганізація, внутрішня свобода, професійна педагогічна культура», оскільки ефективність формування особистісного досвіду іншої людини залежить від наявності власного [14].

Однією із форм суб'єкт-суб'єктних відносин є *партнерська взаємодія*, що проявляється у співтворчості викладача і студента, основною ознакою якої є співробітництво його учасників як результат перебудови їх рольових відносин у рівноправні. Ідея партнерства у взаємовідносинах суб'єктів навчальної діяльності досить актуальна в сучасній педагогіці, що потребує створення сприятливих умов для її реалізації в освітньому середовищі.

Нам імponує точка зору дослідниці цього феномену В. Оніпко, яка партнерство відносить до інноваційних форм взаємодії, адже проблема становлення партнерських відносин в системі вищої професійної освіти знаходиться в площині інноваційної освітньої діяльності, оскільки «партнерство руйнує стереотип педагогічного мислення в сфері відносин викладач-студент» [15]. Партнерські взаємини викладача і студента як незалежних особистостей, на думку В. Оніпко, яку ми поділяємо, будуються на принципах добровільності, рівності, рівнозначимості і доповнюваності учасників освітнього процесу, припускаючи широкий спектр стратегій співпраці між ними і створюючи умови для прояву власної позиції та особистісної незалежності майбутнього педагога, що сприяє його самореалізації [16].

Погоджуємось із тим, що найуспішнішою стратегією партнерської взаємодії викладача та студентів є стратегія співробітництва в сумісній діяльності суб'єктів спілкування, коли їхні цілі узгоджуються і задовольняються зусиллями обох сторін, що унеможливорює конфліктність. При цьому викладач не повинен неухильно нав'язувати свою думку, мету, він повинен синтезувати їх у студентів шляхом переконання, узгодження, зацікавлення і заохочення. Якщо у студентів з'явиться внутрішня мотивація до пропонованої ним роботи чи завдання, то ефективність цієї роботи зростатиме в рази [17], що є важливим у контексті дослідження мотиваційної основи професійного становлення.

При визначенні основних складників суб'єкт-суб'єктної взаємодії та взаємозв'язків між ними ми орієнтувались на процесуальні моделі спілкування, а саме: на трикомпонентну модель В. М'ясищева, яка складається з психічного відображення суб'єктів спілкування, їхніх ставлень і звертання один до одного [18]; Б. Ананьєва, що включає інформацію про людей і міжособистісні стосунки, комунікацією і саморегуляцією вчинків людини в процесі

спілкування та перетворення внутрішнього світу самої особистості [19].

Щодо забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин важливим є твердження Б. Ананьєва про внутрішній бік спілкування – «виявлення й формування внутрішніх відносин» [20], яке часто здійснюється або крізь «темні окуляри», тобто на основі сформованого негативного ставлення; або крізь «рожеві окуляри» – гіперболізація позитивних характеристик замість адекватної оцінки і сприйняття студента зі знаком «=».

Велике значення має вибір стратегії педагогічної взаємодії викладача та студента як суб'єктів освітнього процесу. Найбільш ефективними є ті стратегії, які не пригнічуючи інтересів студентів, забезпечують ефективне виконання поставлених викладачем завдань щодо мотивації їх професійного становлення. Г. Буш виділив три альтернативних типи відносин: діалогічні, основними характеристиками яких є взаєморозуміння, взаємоповага, злагожденість; антидіалогічні, що характеризуються наявністю «диктаторських прав» з одного боку і відсутністю будь-яких прав з іншого; індиферентні або формальні, природа яких пов'язана з відсутністю зацікавленості у взаємодії [21].

Основою суб'єкт-суб'єктних взаємин нами була обрана діалогічна взаємодія, оскільки вона сприяє забезпеченню взаємного контакту зі студентами, що створює сприятливі умови для ефективного впливу з метою їх включення в процес професійного становлення та зміцнення його мотивації. Встановлення контакту – це знаходження того «ключа», який призводить до руху весь механізм суб'єкт-суб'єктної взаємодії і сприяє її результативності, забезпечуючи відкритість у спілкуванні. Йдеться про такий контакт, який характеризуються не позицією «над», а позицією рівних, забезпечуючи встановлення «комунікативної єдності», якій притаманні взаєморозуміння і злагожденість.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнена інформація щодо особливостей забезпечення мотиваційної основи особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента відображена на рисунку 1.

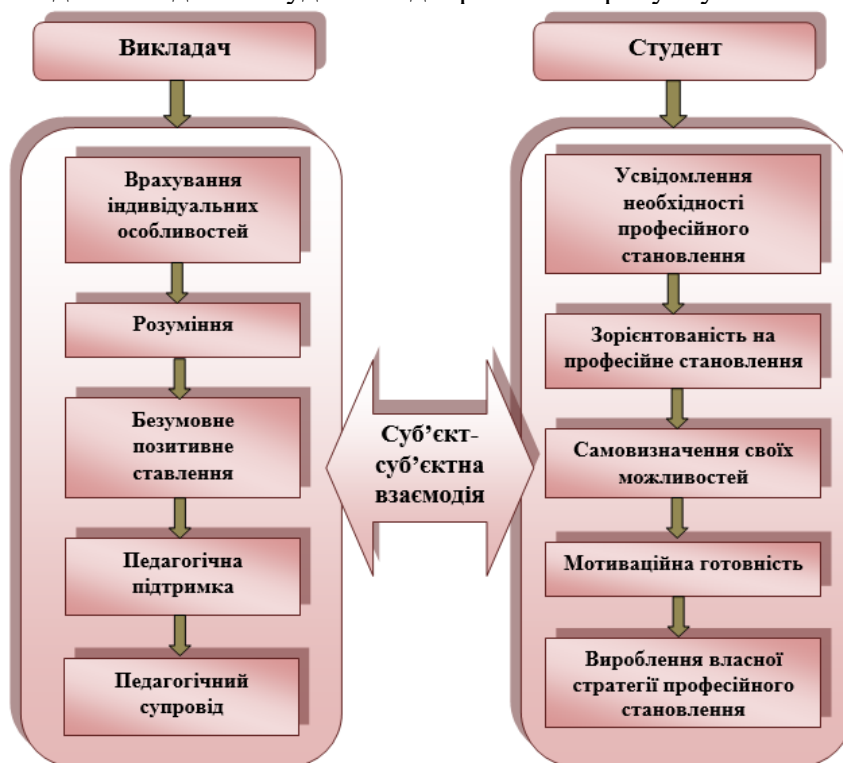

Рис.1. Забезпечення мотиваційної основи особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя шляхом організації суб'єкт суб'єктної взаємодії викладача і студента

Педагогічний досвід переконує у правильності позиції, що головна роль у забезпеченні взаєморозуміння в системі «викладач-студент» належить викладачеві, оскільки він є не тільки учасником міжособистісних відносин, але й організовує цей процес, визначає його цілі, зміст і форми. Саме викладачу під час професійної підготовки майбутніх учителів належить стратегічна роль у їх становленні, оскільки ним здійснюється цілеспрямоване керівництво цим процесом.

Таким чином, як свідчать результати дослідження, важливою умовою особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя є побудова освітнього процесу вищої школи на основі педагогічної взаємодії викладача і студента, забезпечення партнерства у відносинах, використання діалогічної стратегії в педагогічному спілкуванні, що сприяє формуванню мотиваційної складової загальнопедагогічної компетентності. Суб'єкт-суб'єктні відносини, по-перше, передбачають обов'язкову наявність емоційно-психологічного простору, що забезпечує комфортне спілкування викладача та студента та створює умови для прояву емоційного благополуччя учасників взаємодії, по-друге, ціннісно-нормативну єдність, що веде до зближення викладача і студента і проявляється в демократичності їхніх дій при цілепокладанні, виборі шляхів реалізації поставлених цілей. Однак не варто, як це часто буває, обмежувати суб'єкт-суб'єктні відносини лише демократизацією стосунків (хоча її важливість не викликає сумнівів).

Такий підхід до особистісно-професійного становлення здобувачів вищої педагогічної освіти конкретизовано в наукових працях [22], [23], [24], [25]. Він є актуальним і перспективним, оскільки дозволяє зміцнити мотивацію майбутніх учителів до особистісного і професійного самовиховання і самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Національна доктрина розвитку освіти (2019) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
- [2] Коломинский Я. Л. (1991). Изучение педагогического взаимодействия. Советская педагогика, 10. С. 36–42, с. 39.
- [3] Мясищев В. Н. (1984). Личность и неврозы. Л.: Изд-во ЛГУ, 426 с., с. 115.
- [4] Там само, с. 216.
- [5] Газман О. С. (2005). Неклассическое воспитание: от авторитарной педагогики к педагогике свободы / Ред.-сост. А. Н. Тубельский, А. О. Зверев. М., 125 с.
- [6] Там само, 125 с.
- [7] Бондаревская Е. В. (1997). Личностно-ориентированное образование: опыт, результаты, парадигмы. Ростов н/Д: Изд-во РГПУ, 297 с.
- [8] Ушинский К. Д. (2004). Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии. М.: ФАИР-ПРЕСС, 576 с., с. 23.
- [9] Ломов Б. Ф. (1991). Проблемы общения в психологии. М.: Наука. С. 3–23.
- [10] Мясищев В. Н. (1995). Психология отношений: избранные психологические труды / под ред. А. А. Бодалева. Воронеж: НПО «МОДЭК», 356 с., с. 16.
- [11] Осухова Н. (1991). Гуманистические ориентации учителя: пересмотр целей и поиск технологий. Вестник высшей школы, 12. С. 30–36, с. 30.
- [12] Хоменко А. (2015). Суб'єкт-суб'єктні відносини як основа реалізації сучасної парадигми вищої освіти в Україні. Педагогічні науки, 64. С. 66–74, с. 69.
- [13] Там само.
- [14] Сериков В. В. (2001). Личностно ориентированное образование: поиск новой парадигмы: монография. М., 289 с., с. 173.
- [15] Оніпко В. (2014). Розвиток партнерських взаємин між викладачами і студентами на кафедрі ВНЗ III-IV рівня акредитації. Витоки педагогічної майстерності, 14. С. 193–201, с. 198.
- [16] Там само, с. 198.
- [17] Там само, с. 197.
- [18] Мясищев В. Н. (1995). Психология отношений: избранные психологические труды / под ред. А. А. Бодалева. Воронеж: НПО «МОДЭК», 356 с., с. 114 – 115.
- [19] Ананьев Б. Г. (1980). Избранные психологические труды: в 2-х т. М. Т. 1. 230 с., с. 60.
- [20] Там само, с. 79.
- [21] Буш Г. Я. (1985). Дидактика и творчество. Рига: АВОТС, 318 с., с. 30-32.

- [22] Каплінський В. В. (2018). Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика: монографія. Вінниця: «Твори». 492 с.
- [23] Каплінський В. В. (2016). Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 154 с.
- [24] Каплинский В. В., Лазаренко Н. И. (2017). Методика проведения практичных занятий у вищій школі як важлива умова формування методичної компетентності студентів. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія, 49. С. 59–66.
- [25] Каплінський В. В., Хорунжевський Л. Є. (2011). Специфіка комунікативних умінь як інструменту виховного впливу. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія, 34. С. 64–68.

PROVIDING A MOTIVATIONAL BASIS FOR PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE TEACHER BY ORGANIZING THE SUBJECT-SUBJECT INTERACTION OF TEACHER AND STUDENT

Kaplinyskyi Vasyl Vasylovych

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Vocational Education and Management of Educational Institutions,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-0829-1079
vasuliukaplinyskyi@gmail.com

Khnykin Oleksandr Viktorovich

PhD student of the specialty 011 Educational, pedagogical sciences
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-2477-1323
aleksandrkhnykin32127@gmail.com

Abstract. The article answers the question: "How to provide a motivational basis for personal and professional development of the future teacher by organizing the subject-subject interaction of teacher and student?". As a result of the analysis of psychological and pedagogical scientific literature the basic theoretical positions concerning maintenance of a motivational basis of personal and professional formation and conditions of involvement of motivational resources of future teachers are defined. A fuller disclosure of the motivational possibilities of pedagogical interaction between teacher and student required clarification of the essence and relationship of concepts: pedagogical support, interaction, subject-subject interaction and subject-subject relations, partnership, mutual contact, motivational potential of the teacher's authority. They are aimed at producing situations of choice that require students to be independent and responsible in making decisions based on acquired knowledge, skills and abilities. At the same time, they contribute to the creation of a special creative atmosphere that encourages students to maximize their abilities and personal and professional self-improvement. Subject-subject relations in the system "teacher-student", promoting the development of professional self-awareness, the need for personal growth and motivational readiness for professional development of the future teacher, give rise to this process, open new prospects for the potential of each student, make his ability to consciously develop their own strategy of personal and professional development. Dialogic interaction is chosen as the basis of subject-subject relations, as it helps to ensure mutual contact with students, which creates favorable conditions for effective influence in order to include them in the process of professional development and strengthen its motivation. Establishing contact is finding the "key" that drives the whole mechanism of subject-subject interaction and contributes to its effectiveness, ensuring the establishment of "communicative unity".

Key words: personal-professional formation, motivational basis, interaction, subject-subject interaction, subject-subject relations, partnership interaction, mutual contact, dialogic interaction.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Natsionalna doktryna rozvytku osvity [National Doctrine of Education Development] (2019). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. (in Ukrainian).
- [2] Kolominskij YA. L. (1991). Izuchenie pedagogicheskogo vzaimodejstviya [The study of pedagogical interaction]. Sovetskaya pedagogika, № 10. P. 36–42, p. 39. (in Russian).
- [3] Myasishchev V. N. (1984). Lichnost' i nevrozy [Personality and neurosis]. L.: Izd-vo LGU, 426 p., p. 115. (in Russian).
- [4] See *ibid.*, p. 216.

- [5] Gazman O. S. (2005). Neklassicheskoe vospitanie: ot avtoritarnoj pedagogiki k pedagogike svobody [Non-classical education: from authoritarian pedagogy to the pedagogy of freedom] / ed. A. N. Tubel'skij, A. O. Zverev. M., 125 p. (in Russian).
- [6] See *ibid.*, 125 p.
- [7] Bondarevskaya E. V. (1997). Lichnostno-orientirovannoe obrazovanie: opyt, rezul'taty, paradigmy [Personality-oriented education: experience, results, paradigms]. Rostov n/D: Izd-vo RGPU, 297 p. (in Russian).
- [8] Ushins'kij K. D. (2004). Chelovek kak predmet vospitaniya: Opyt pedagogicheskoy antropologii [Man as a subject of education: The experience of pedagogical anthropology]. M.: FAIR-PRESS, 576 p., p. 23. (in Russian).
- [9] Lomov B. F. (1991). Problemy obshcheniya v psikhologii [Problems of communication in psychology]. M.: Nauka. P. 3–23. (in Russian).
- [10] Myasishchev V. N. (1995). Psihologiya otnoshenij: izbrannye psichologicheskie trudy [Psychology of relations: selected psychological works] / pod red. A. A. Bodaleva. Voronezh: NPO «MODEK», 356 p., p. 16. (in Russian).
- [11] Osuhova N. (1991). Gumanisticheskie orientacii uchitelya: peresmotr celej i poisk tekhnologij [Humanistic orientations of the teacher: revision of the purposes and search of technologies]. Vestnik vysshej shkoly, 12. P. 30–36, p. 30. (in Russian).
- [12] Khomenko A. (2015). Subiekt-subiektni vidnosyny yak osnova realizatsii suchasnoi paradyhmy vyshchoi osvity v Ukraini [Subject-subject relations as a basis for the implementation of the modern paradigm of higher education in Ukraine]. Pedagogichni nauky, 64. P. 66–74, p. 69. (in Ukrainian).
- [13] See *ibid.*
- [14] Serikov V. V. (2001). Lichnostno orientirovannoe obrazovanie: poisk novoj paradigmy: monografiya []. M., 289 p, p. 173. (in Russian).
- [15] Onipko V. (2014). Rozvytok partnerskykh vzaiemyn mizh vykladachamy i studentamy na kafedri VNZ III-IV rivnia akredytatsii. [Development of partnership relations between teachers and students at the department of higher education institutions of III-IV level of accreditation]. Vytoky pedagogichnoi maisternosti, 14. P. 193–201, p. 198. (in Ukrainian).
- [16] See *ibid.*, p. 198.
- [17] See *ibid.*, p. 197.
- [18] Myasishchev V. N. (1995). Psihologiya otnoshenij: izbrannye psichologicheskie trudy [Psychology of relations: selected psychological works] / ed. A. A. Bodaleva. Voronezh: NPO «MODEK», 356 p., p. 114–115. (in Russian).
- [19] Anan'ev B. G. (1980). Izbrannye psichologicheskie trudy [Selected psychological works]: in 2-h t. M. T. 1. 230 p., p. 60. (in Russian).
- [20] See *ibid.*, c. 79.
- [21] Bush G. YA. (1985) Didaktika i tvorchestvo [Didactics and creativity]. Riga: AVOTS, 318 p., p. 30-32. (in Russian).
- [22] Kaplinskyi V. V. (2018). Profesiine stanovlennia maibutnoho vchytelia v protsesi zahalnopedagogichnoi pidhotovky: teoriia i praktyka: monohrafiia [Professional development of the future teacher in the process of general pedagogical training: theory and practice: monograph]. Vinnytsia: «Tvory». 492 p. (in Ukrainian).
- [23] Kaplinskyi V. V. (2016). Zahalnopedagogichna kompetentnist uchytelia: osoblyvosti, skladnyky, shliakhy formuvannia: monohrafiia [General pedagogical competence of a teacher: features, components, ways of formation: monograph]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD». 154 p. (in Ukrainian).
- [24] Kaplinskyi V. V., Lazarenko N. I. (2017). Metodyka provedennia praktychnykh zaniat u vyshchii shkoli yak vazhlyva umova formuvannia metodychnoi kompetentnosti studentiv [Methods of conducting practical classes in high school as an important condition for the formation of methodological competence of students]. Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Ser. Pedagogika i psykholohiia, 49. P. 59–66. (in Ukrainian).
- [25] Kaplinskyi V. V., Khorunzhevskiy L. Ye. (2011). Spetsyfika komunikatyvnykh umin yak instrumentu vykhovnoho vplyvu [The specifics of communication skills as a tool of educational influence]. Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Ser. Pedagogika i psykholohiia., 34. P. 64–68. (in Ukrainian).